Etuuspalvelut/Lakiyksikkö

Suvi Rasimus

31/010/2021, DARK 21/010/31

18.5.2021

Eduskunta
Suuri valiokunta
SuV@eduskunta.fi

Asiantuntijakuuleminen suuressa valiokunnassa 19.5.2021

VNS 7/2020 vp Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta

Kansaneläkelaitos (Kela) kiittää mahdollisuudesta lausua Valtioneuvoston selontekoon EU-politiikasta (VNS 7/2020 vp) ja keskittyy suuren valiokunnan pyynnön mukaisesti lausunnossaan selonteon osuuksiin 3.6-3.7. (Maailman paras koulutus ja Vahva sosiaalinen ulottuvuus, oikeudenmukaisempi työelämä ja vaikuttava terveyspolitiikka). Tämän lisäksi Kela esittää lopuksi joitain muita huomioita selontekoon liittyen.

I. Yleiset kommentit

Kela toimeenpanee suurta osaa Suomen asumisperusteista sosiaaliturvajärjestelmää. Tämän vuoksi moni EU-tasolla ehdotettu ja päätetty asia koskee viime kädessä myös Kelan toimintaa ja etuuksien maksamista, vaikka sosiaaliturvajärjestelmien sisällöistä päätetäänkin kansallisella tasolla, eikä EU:lla ole suoraa toimivaltaa näissä. Varsinkin henkilöiden liikkuvuuteen ja liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvan yhteensovittamiseen liittyvät asiat koskevat Kelan asiakkaina olevia henkilöitä ja sen myötä myös Kelan toimeenpanoa. Myös muilla vaatimuksilla koskien mm. julkisen sektorin digitalisaatiota on vaikutusta Kelan käytännön toimeenpanon kannalta.

Selonteko sisältääkin monta Kelan toimintaan läheisesti liittyvää ulottuvuutta, joista ennen kaikkea osuus ”Vahva sosiaalinen ulottuvuus, oikeudenmukaisempi työelämä ja vaikuttava terveys-

politiikka” koskee Kelan toimeenpanemaa asumisperusteista sosiaaliturvaa. Osuudessa on kuvattu sosiaalisen ulottuvuuden kehittämistä ja ennen kaikkea sosiaalisten oikeuksien pilarin vaikutusta ja kaivattua toimintasuunnitelmaa. Lisäksi osuudessa on nostettu esiin EU:n toimet terveyden edistämisessä ja sairauksien ehkäisemisessä, valmistautumisessa ja varautumisessa rajat ylittäviin terveysuhkiin sekä kriittisten lääkkeiden, lääkinnällisten laitteiden ja tarvikkeiden saatavuuteen. Kelan mielestä nämä kaikki mainitut asiat ovat tärkeitä mainita selonteossa, minkä lisäksi Kela pitää tärkeänä, että lääkkeiden kohtuuhintaisuudesta ja hinnoittelun läpinäkyvyydestä pidetään huolta.

II. Sosiaalisten oikeuksien pilarin toimintasuunnitelma

Pyydetyistä painopisteistä Kela haluaa nostaa esiin erityisesti selonteon otsikon ”Vahva sosiaalinen ulottuvuus, oikeudenmukaisempi työelämä ja vaikuttava terveyspolitiikka” alla mainitun Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin toimintasuunnitelman sisältämät asiat, vaikka myös muut selonteon kyseisissä osuuksissa esiin nostetut seikat ovat merkityksellisiä. Sosiaalisten oikeuksien pilarin toimintasuunnitelman sisältöä ei ole voitu selontekoa tehtäessä vielä huomioida, sillä toimintasuunnitelma julkaistiin vasta 4.3.2021. Suunnitelman tarpeellisuuteen on kuitenkin kiinnitetty selonteossa huomiota. Tämän vuoksi Kelan mielestä on syytä nostaa toimintasuunnitelman sisältämiä käytännön ehdotuksia esiin tässä vaiheessa, kun toimintasuunnitelma on vastikään hyväksytty.

Toimintasuunnitelman yleiset tavoitteet ovat Kelan mielestä kannatettavia ja Kela pitää ensiarvoisen tärkeänä, että Euroopan unioni tekee kaikkensa mm. kestävän kehityksen tavoitteiden 1 (Ei köyhyyttä) ja 10 (Eriarvoisuuden vähentäminen) saavuttamiseksi vuoteen 2030 mennessä.

Toimintasuunnitelma on laaja ja sisältää Kelan kannalta useita huomioon otettavia aloitteita. Olennaisimmat koskevat tällä hetkellä työvoiman liikkuvuutta, ihmisarvoista elämää, terveydenhuollon edistämistä ja hoidon varmistamista ja sosiaalisen suojelun mukauttamista uudenlaisen maailman tarpeisiin. Monet näistä mainituista ja toimintasuunnitelman muistakin osioista sisältävät seurattavia asioita, mutta Kela haluaa tässä lausunnossa nostaa erityisesti seuraavat seikat:

a. Toimintasuunnitelman osion 3.1. alla olevan otsikon ”Työtä koskevien normien sovittaminen työn tulevaisuuteen” alla nostetaan esiin algoritmista päätöksentekoa koskevat haasteet liittyen erityisesti vääristyneisiin tietoihin perustuvat päätökset ja syrjintä. Myös Kelassa tekoälyn eettinen ja vastuullinen hyödyntäminen on koettu tulevaisuuden kannalta erittäin tärkeäksi. Kelassa on esimerkiksi luotu Tekoälyn eettisen ja vastuullisen hyödyntämisen periaatteet, hahmotettu eri toimijoiden vastuita, tehty asiakasymmärrykseen pohjautuvaa tarkastelua yhteistyössä kuntien kanssa, sekä koeistettu konkreettista vastuullisuusalustaa läpinäkyvyyden varmistamiseksi. Tämä työ jatkuu myös tulevaisuudessa.

b. Toimintasuunnitelman osion 3.1. alla olevan otsikon ”työvoiman liikkuvuus” alla tuodaan esiin viime vuosina komission ehdottamaa kunnianhimoista ohjelmaa oikeudenmukaista työvoiman liikkuvuutta varten, ml. sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista koskevien sääntöjen tarkistamisen sekä Euroopan työviranomaisen perustamisen. Työvoiman liikkuvuuden osalta Kelan tehtäviin kuuluu ennen kaikkea huolehtia sosiaaliturvaetuuksien myöntämisestä kansallisen lainsäädännön ja EU:n sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevan lainsäädännön mukaisesti. Toimintasuunnitelmassa kehotetaankin Euroopan parlamenttia ja neuvostoa saattamaan päätökseen neuvottelut tähän EU-tason säännöstöön tehtävien muutosten osalta. Näillä muutoksilla olisi vaikutusta myös siihen, miten Kelassa toimeenpannaan kyseistä lainsäädäntöä ja yhteensovitetaan EU-alueella liikkuvien henkilöiden etuuksia muiden EU-maiden kanssa. Ehdotetut muutokset olisivat suurelta osin toimeenpanoa selkeyttäviä. Myös viestintään liittyvillä Euroopan työviranomaisen toimilla on vaikutuksia Kelan etuusoikeuksista viestittäessä.

c. Toimintasuunnitelman osion 3.3. alla olevan otsikon ”sosiaalisen suojelun mukauttaminen uudenlaisen maailman tarpeisiin” alla kiinnitetään huomiota rajat ylittävään sosiaaliseen suojeluun ja digitaalisten ratkaisujen mahdollisuuksiin helpottaa liikkuvien työntekijöiden ja hallintojen välistä vuorovaikutusta. Komissio on jo käynnistänyt pilottityötä liittyen eurooppalaiseen sosiaaliturvapassiin, jonka olisi tarkoitus toimintasuunnitelman mukaan ”selvittää digitaalista ratkaisua liikkuvien kansalaisten ja kansallisten viranomaisten välisen vuorovaikutuksen helpottamiseksi ja sosiaaliturvaoikeuksien rajojen yli siirrettävyyden parantamiseksi”. Tässä lohkoketjutekniikkaakin hyödyntävässä pilotoinnissa on myös Kela ollut jossain määrin mukana ja seuraa mielenkiinnolla asian etenemistä. Lisäksi komissio ilmoittaa, että sosiaaliturvapassin perustana toimii uusi eurooppalainen sähköinen identiteetti.

- On syytä huomata kuitenkin, että tekeillä on samanaikaisesti useita aloitteita tai jo sovittuja velvoitteita koskien rajat ylittävää tietojenvaihtoa. Näiden osalta olisi Kelan mielestä olennaista varmistua juridisten näkökohtien huomioimisesta riittävän aikaisessa vaiheessa sekä erilaisten velvoitteiden huomioimisesta kansallisella ja kansainvälisellä tasolla päällekkäisyyksien välttämiseksi. Kelan toimeenpantavana on parhaillaankin jo useita rajat ylittävää tiedonvaihtoa koskevia EU-tason velvoitteita, joten niiden yhteensovittaminen jo EU-tasoisessa keskustelussa ja päätöksenteossa olisi hyödyllistä. Myös toimeenpanon tarvitsemista resursseista olisi huolehdittava mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

III. Muita huomioita

Valtioneuvoston selonteossa on nostettu esiin myös ”Uudistava kasvupolitiikka ja yhtenäisemmät sisämarkkinat” –otsikon alla tarve tekoälyn kehittämiselle sekä soveltamiselle suotuisasta toimintaympäristöstä ja nostettu esiin Suomen mahdollisuudet toimia tässä esimerkkinä oman kansallisen työnsä perusteella. Kela pitää tätä mainintaa kannatettavana ja suomalaisten toiminta tekoälyn saralla on osoittautunut korkeatasoiseksi myös julkisella sektorilla.

Saman otsikon alla selonteossa on kuvattu digitalisaatiota, uusia teknologioita sekä ihmiskeskeistä datataloutta ja miten kaikessa toiminnassa tulee huolehtia mm. tietoturvasta ja henkilötietojen suojasta. Kuten sosiaalisten oikeuksien pilarin toimintasuunnitelmaa koskevissa kommenteissa on todettu, Kela pitää erittäin tärkeänä digitalisaation tuomia mahdollisuuksia, asiakaslähtöistä tiedonhallintaa, mutta samalla pitää ehdottoman tärkeänä tietojen turvallista käyttöä.

Lopuksi Kela kiinnittäisi huomiota selonteon loppupuolella oleviin mainintoihin tarpeettoman hallinnollisen taakan välttämisen, EU-säännösten selkeyden ja hyvän valmistelun tärkeydestä. Nämä ovat myös Kelan kannalta tärkeitä periaatteita, joiden toteutuessa myös henkilöiden sosiaaliturvaan liittyvät oikeudet ja velvollisuudet pystytään toimeenpanemaan tehokkaasti ja asiakkaan näkökulmasta myös ymmärrettävästi. Kelaa koskevat paitsi monet kansalliset lait, myös useat EU-tason säännökset, joita on pystyttävä toimeenpanemaan yhteistyössä muiden kanssa. Tämän lainsäädäntökokonaisuuden mahdollisimman hyvää toimeenpanoa edistää lisäksi hyvin

toimiva ja ennakoiva yhteistyö sekä Suomen sisäisesti mm. selonteossakin mainitun jaostojärjestelmän kautta että kansainvälisesti samoja EU-tason sääntöjä soveltavien muiden sosiaaliturvalaitosten kanssa.

Etuusjohtaja (ma.) Antti Jussila

Kansainvälisten asioiden
osaamiskeskuksen päällikkö Suvi Rasimus